

Muziek

Muziek en identiteit in Vlaanderen en Zuid-Italië

Michel Huysseune

Als buitenlanders cultuur in Vlaanderen bestuderen, gaat het bij voorkeur over de grote namen uit ons verleden zoals Rubens. Het is de verdienste van de Italiaanse socioloog (en muzikant) Alessandro Mazzola dat hij als buitenlander in tegendeel de eigentijdse Vlaamse muziekscène heeft onderzocht, waarin hij de relatie tussen muziek en Vlaamse identiteitsvorming analyseert, in een vergelijkend perspectief met zijn eigen regio, Zuid-Italië. En het is ook zijn verdienste zich ingeleefd te hebben in zijn taak, ongetwijfeld geholpen door zijn eigen passie voor muziek.¹

In zekere zin is de conclusie van zijn onderzoek in Vlaanderen eenvoudig: de grote meerderheid van de Vlaamse muziekscène is hoegenaamd niet geïnteresseerd in Vlaamse identiteit en stelt zich eerder vijandig op tegenover het Vlaams nationalisme, zeker in de rechts-radicalere variant van het Vlaams Belang, maar ook in de gematigder N-VA versie. Voor de auteur was de confrontatie met dit reële Vlaanderen verrijkend, een ontdekking hoe eenzijdig clichés over Vlamingen als conservatieve nationalistes wel zijn. Voor een buitenstaander is er bovendien veel aan te bevelen van de Vlaamse muziekscène, de organisatie van concerten en festivals (met een speciale pluim voor de Ancienne Belgique en deSingel), en de erkenning en ondersteuning van muzikanten. In Italië wordt er veel geïnvesteerd in klassieke muziek, eventueel wat in de organisatie van festivals als ze toerisme kunnen aantrekken, maar blijft er weinig of niets over voor muzikanten of muziekopleidingen. We zijn in Vlaanderen terecht verontrust over de vermarkting van onze cultuursector en over de pogingen van rechtse beleidsmakers hun ideologische stempel op het cultuurbeleid te drukken. Mazzola's onderzoek is een nuttig memento dat we een patrimonium hebben dat we moeten verdedigen.

Maar er valt natuurlijk meer te vertellen. Alessandro begon zijn onderzoek letterlijk in het hol van de leeuw, veldwerk op het Vlaams Nationaal Zangfeest. Het VNZ wil het feest zijn van een gemeenschap, maar mobiliseert duidelijk enkel een beperkte subcultuur van Vlaams-nationalisten, met een zichtbare aanwezigheid van extreemrechtse groepen. Het feest beoogt desondanks pluralistisch te zijn, en vooral de laatste jaren ondernemen de organisatoren pogingen om het geheel een respectabeler aanzien te geven. Maar het feest trekt enkel een beperkte subcultuur aan, met bovendien vooral een ouder publiek. Hoewel hij als evidente buitenstaander niet werd lastiggevallen, kreeg hij toch vragen van wantrouwige toeschouwers te verwerken. De aanwezige jongeren zijn voornamelijk leden van Vlaams-nationale organisaties, en zelfs zij zijn niet altijd erg enthousiast over de muzikale programmatie die ze als oudbakken aanvoelen. Muzikaal is echter de kloof tussen het Zangfeest en de mainstream Vlaamse muziekscène gigantisch: wie in Vlaanderen muzikaal iets betekent blijft ver weg van het Zangfeest. In dat opzicht is er duidelijk een hemelsbreed contrast tussen de politieke hegemonie van N-VA en de marginaliteit van de Vlaams-nationale subcultuur.

Het beperkte enthousiasme voor Vlaamse identiteit van de muziekscène ligt wellicht in het recente verleden. Die scène is ontstaan in de jaren '60-'70 en wou duidelijk breken met het traditionele Vlaanderen, inclusief het nationalisme, en zocht aansluiting bij internationale muziektrends. Een kosmopolitische houding is typerend gebleven, zowel bij zangers of groepen die in het Engels zingen, een meertalig repertorium hebben, als bij zangers of groepen die het Nederlands of Vlaamse dialecten hanteren. Als er al sprake is van nationalistische recuperatie door politici, neemt het eerder een economische vorm aan. Het

internationale succes van Engelstalige Vlaamse indiegroepen zoals Deus of de prominente plaats van concertzalen en cultuurcentra zoals de AB of deSingel worden aangegrepen om (in impliciet contrast met de Franse gemeenschap) de moderniteit en het succes van de Vlaamse muziekcène als symbool van Vlaamse excellentie te benadrukken. Pogingen tot recuperatie zijn frequenter voor wie in het Nederlands of in Vlaamse dialecten zingt. Raymond Van het Groenewouds *Vlaanderen boven*, met zijn ironische ondertoon, is hiervan misschien nog het meest sprekende voorbeeld. Geconfronteerd met pogingen van politieke partijen (naast de toenmalige Volksunie ook de VLD!) om dit lied in politieke propaganda aan te wenden, heeft hij uiteindelijk geopteerd om het op concerten steeds te laten volgen door *Help de rijken*, een even ironisch lied over deze onderdrukte minderheid.

Het Vlaams-nationalisme en de Vlaamse muziekcène hebben echter één ontmoetingspunt, traditionele en folkmuziek. Een van de interessante vaststellingen van de verhandeling is dat Vlaams-nationale militanten zich sterk identificeren met dat type muziek, en een grote bewondering koesteren voor Vlaamse folk en vooral Wannes Van de Velde bewonderen. Dit is een merkwaardig voorbeeld van cognitieve dissonantie omdat Wannes Van de Velde (maar hetzelfde geldt voor Willem Vermandere of Walter De Buck, de twee andere folkmuzikanten belicht in de thesis) helemaal niet past in het Vlaams-nationale narratief, ze hebben nooit een geheim gemaakt van hun afstand van het Vlaams nationalisme, en a fortiori van het racisme van het Vlaams Belang. Het is wellicht juist omdat hij een muziekgenre beoefent dat hen niet onverschillig laat, dat aanhangers van het Vlaams Belang Willem Vermandere in 1992 tijdens een optreden op de Brusselse Grote Markt brutaal contesteerden.

Paradoxaal genoeg kent de muziekcène in Zuid-Italië een tegengestelde evolutie, muziek en identiteitsaffirmatie lopen er parallel. Het politieke regionalisme was de laatste decennia in Italië nadrukkelijk noordelijk, maar de Lega Nord is er nooit in geslaagd een culturele identiteit vorm te geven of een ‘noordelijke’ muziekcène te ontwikkelen. Het is vrijwel uitsluitend in het zuiden van Italië dat muzikanten in dialect zingen, teruggrijpen naar regionale muzikale tradities en identitaire thema’s bespelen. Veel groepen uit Zuid-Italië hadden al de gewoonte politieke thema’s te bezingen, hun muziek was al duidelijk regionaal, maar de specifiek identitaire focus dateert grotendeels van de laatste jaren. Dit lijkt een verlate reactie op jarenlange anti-Zuiderse retoriek die door het bestaan van de Lega Nord ook genormaliseerd werd. Het zuiden kan met recht argumenteren dat de retoriek van de Lega ertoe geleid heeft dat beleidsmakers hun regio steeds meer verwaarlozen, en weinig of niets doen om de economische en sociale crisis die er heerst aan te pakken. Katalysator was het verschijnen, in 2010, van het boek *Terroni* (letterlijk “aardmannen”, een bijnaam gegeven in het noorden aan Zuid-Italianen), een nogal pamflettaire aanklacht tegen de misdaden begaan in het zuiden door de Italiaanse autoriteiten na de eenmaking (1860-1861).²

Sindsdien heeft zich onder Zuid-Italianen inderdaad een identitaire beweging ontwikkeld, gecentreerd op een soms revanchistische kritiek op de eenmaking en de “noordelijke bezetting” van het zuiden. Deze beweging heeft nog geen duidelijke vorm aangenomen en heeft vooralsnog, behalve enkele groupuscules, geen erkend politiek verlengstuk. Die beweging heeft de *briganti*, de bandieten van de jaren na de eenmaking, tot helden gepromoveerd. De beweging is ideologisch verdeeld tussen eerder rechtse groepen die vooral de Bourbons (voor de eenmaking de heersers van Zuid-Italië) willen rehabiliteren, en eerder linkse stromingen die de protestdimensie van het banditisme benadrukken. Ze sluit zeker aan bij de culturele revival die in het zuiden al een tijd aan de gang is en die zich uitgedrukt had in de herontdekking van traditionele regionale muziek, maar die revival heeft de laatste jaren inderdaad een sterkere identitaire toon gekregen. Sommige muzikanten boorden voordien al

identitaire thema's aan, zoals de Napolitaanse zanger Eugenio Bennato, andere groepen hebben eerder identitaire thema's in een breder politiek getint repertoire ingevoegd, veeleer gefocust op sociale wantoestanden en vormen van uitbuiting in de regio. Die identitaire focus krijgt in de muzieksce ne wel een bijzondere invulling: ze wordt meestal ingepast in een mediterrane visie die de solidariteit van de mediterrane regio's (inclusief Noord-Afrika) affirmeert, met heel expliciete verwijzingen naar de ervaring van emigratie, zowel de eigen emigratie als de aankomst van nieuwe immigranten. Politieke groepen proberen die muziek wel te instrumentaliseren: pro-Bourbon groepen gebruiken een lied van Eugenio Bennato over de *briganti*, met een eigen pro-Bourbon tekst, als manifest.

In beide gevallen lijken vooral traditionele en volksmuziek of liederen die over het verleden handelen, vatbaar te zijn voor politieke manipulatie. Dat zou dan een pleidooi kunnen zijn voor moderniteit: eigentijds zijn in vorm en inhoud, zich met de actualiteit confronteren en het verleden achter zich laten: "*du passé faisons table rase*". Maar dit betekent het terrein van traditie en identiteit aan rechtse krachten overlaten, de rijkdom van het culturele patrimonium dumpen. En het is juist een kritische omgang met het eigen verleden of eigen tradities, zoals juist een Wannes Van de Velde of Willem Vermandere betracht(t)en, dat het beste wapen vormt tegen mystificaties ervan door rechtse nationalistes.

¹ Dit artikel is gebaseerd op het doctoraat van Alessandro Mazzola, *United we fall, divided we sing. An empirical study of the political role of music in Flanders (Belgium) and Southern Italy*, evenals een aantal gesprekken met de auteur. De informatie in dit artikel komt van Alessandro Mazzola, de oordelen zijn die van de auteur.

² Pino Aprile, *Terroni. Tutto quello che   stato fatto perch  gli italiani del Sud diventassero meridionali*, Piemme, Milano, 2010

Muziek en identiteit in Vlaanderen en Zuid-Italië van Michel Huysseune werd gepubliceerd in Aktief 2017, nr.3. Aktief is het ledenblad van het Masreelfonds.